

УДК 373.5.035:316.623–056.49

Роль громадських організацій у формуванні тверезого способу життя підлітків уразливих категорій

Валерія Борисівна НЕЧЕРДА

Інститут проблем виховання НАПН України, Україна

E-mail: *necherda@gmail.com*

У центрі уваги автора проблема підвищеної уразливості сучасного молодого покоління, зумовлена певними факторами, зокрема, різними формами залежностей, в тому числі, споживанням алкоголю. Наголошується на необхідності превентивної роботи з підлітками, особливо уразливих категорій, та ролі громадських організацій у цьому процесі.

Ключові слова: підлітки; підлітки уразливих категорій; алкоголь; громадські організації

Останнім часом в Україні виразно збільшується тенденція до проявів негативної поведінки підростаючого покоління. Підліткове середовище, що формується за несприятливих соціокультурних, політичних та економічних умов, орієнтоване на тютюнопаління, вживання алкогольних напоїв (зокрема, так званих слабоалкогольних, що активно рекламуються у засобах масової інформації і нічівно впливають на розвиток молодого організму), застосування ін'єкційних наркотиків, психоактивних речовин. Аналіз статистики засвідчує тривожні явища у підлітковому світі. Результати опитування Інститутом соціологічних досліджень ім. О. Яременка груп підлітків 15–17 років, що навчаються у ЗНЗ, засвідчують, що 25,4% учнів мають досвід вживання заборонених наркотичних речовин (33,6% хлопців, 18,8% — дівчат) [1, с. 76]; щоденно палять 20,1% учнівської молоді; з легкістю можуть дістати міцні алкогольні напої — 29,9%, пиво — 61% і слабоалкогольні напої — 68% респондентів [1, с. 61]. З цього приводу вважаємо вартим зазначити, що одним із поширених мотивів споживання тютюну, алкоголю, наркотичних речовин підлітками є ідентифікація з мікросоціальним середовищем, колективом однолітків, де така поведінка вважається звичною.

Підліток хоче «бути, як усі», «не виділятися», «не відставати від компанії».

Різні форми залежностей, в тому числі, від алкоголю, призводять учнів підліткового віку до порушень емоційно-вольової сфери — нездатності регулювати власну поведінку, а, отже, й до підвищеної уразливості. В цілому, підлітковий період є уразливим за своєю природою: бурхливі психологічні та фізіологічні зміни в організмі стають причиною тривожності, агресивності, невдоволеності собою, заниженої самооцінки та часто призводять до опозиційної поведінки підлітків щодо «світу дорослих», їх високої конфліктності, яка знаходить своє відображення у стосунках з оточуючими — друзями, вчителями, батьками. Уразливість підлітків, зумовлена двома факторами — особливостями їх віку та наведеними вище внутрішніми поведінковими ознаками особистості внаслідок певного роду залежностей (зокрема алкоголю), в деяких випадках ускладнюється третім фактором — дефіцитом родинних стосунків або великими внутрішньо-родинними психоемоційними та функціональними навантаженнями, пов'язаними з алкогольною залежністю батьків.

Зауважимо, що згідно з висновками сучасних вчених, у дітей алкоголіків простежується підвищена чутливість до алкоголю, внаслідок чого вони можуть актуалізувати генетичну програму. В цих осіб незначне вживання алкоголю становить загрозу формування звикання та похмільного синдрому. Відтак поміж сімей майбутніх алкоголіків більше 97% — ті родини, в яких батьки надмірно споживали спиртні напої [2]. Це так звані сім'ї, які опинилися у складних життєвих обставинах (СЖО) та характеризуються скрутним матеріальним станом родини й проблемами фізичного і психічного здоров'я одного або декількох членів сім'ї, викликаними надмірним споживанням алкоголю.

Сполучення декількох факторів, які зумовлюють уразливість підлітків, призводить до того, що хлопці та дівчата підліткового віку часто починають практикувати ризиковану поведінку. Таких підлітків у наш час називають підлітками уразливих категорій — особами, які через певні обставини свого життя більше піддаються й потерпають від дії негативних зовнішніх впливів середовища. Для значної частини таких підлітків характерні неповноцінне й викривлене ставлення до дійсності, внутрішній конфлікт із власним «Я» та «ярлик» невдахи. Споживання алкоголю помітно ускладнює

ситуацію, оскільки викликає у ще несформованому організмі підлітка стійкі порушення психіки (зокрема, неврологічні розлади, фобії), різкі зміни настрою, значні погіршення пам'яті, відчутне зниження працездатності, швидку стомлюваність, брехливість, драгтивність, некерованість, агресивність і схильність до конфліктів, тобто, фактично, вмикає його аутоагресю — руйнування власного здоров'я та життя. Першими об'єктами цього руйнування стають найтонші якості людського духу — самооцінка, совість, сором, гідність.

Сумні наслідки цього підтверджують результати досліджень. За даними Головного управління захисту прав і свобод дітей Генеральної прокуратури України, останніми роками рівень злочинності неповнолітніх зріс на 57,1%, також значно збільшилася кількість правопорушень, проявів агресії й насильства у підлітковому середовищі. 5,9% опитаних респондентів за проектом «Європейське опитування учнівської молоді щодо вживання алкоголю та наркотиків» повідомили, що ставали жертвою групового побиття, а 9,6% — перебували в групі, що зазнавала групового нападу; 13,1% хлопців та 4,6% дівчат вказали, що самі завдавали такої шкоди іншим, яка викликала необхідність накладання пов'язки або звернення за допомогою до лікаря [2, с. 82].

Вищезазначене дає підстави вважати підлітків уразливих категорій, у тому числі, схильних до зловживання алкоголем, такою групою, що потребує підвищеної уваги з боку громадянського суспільства, зокрема, громадських організацій. На сьогодні недержавні об'єднання добре розуміють потреби населення та достатньо швидко на них реагують, надають достовірну інформацію щодо певних загроз чи спокус сучасного життя й, за необхідності, відповідну допомогу. Підтвердженням цього слугує потужна діяльність ГО «Рух «Твереза Україна» [3], що шляхом різноманітних акцій допомагає людям різного віку зробити свідомий вибір на користь тверезого світогляду та здорового способу життя, а також превентивна робота з дітьми, підлітками та молоддю ГО «Міжнародна школа рівних можливостей».

В діяльності останньої втілюється основний метод роботи — «Рівний — рівному», тобто робота серед однолітків. На індивідуальному рівні цей метод розрахований на те, щоб спробувати змінити знання, установки, переконання або поведінку тієї чи іншої людини. «Рівний — рівному» є соціальним методом реалізації просвітницької

роботи й водночас суспільно корисною діяльністю представників молодого покоління. Основною перевагою цього методу є те, що головну участь у поширенні знань беруть самі підлітки. Передавання інформації в цьому випадку відбувається легше й простіше тому, що підлітки знають особливості своєї субкультури та проблеми підліткового середовища. Серед найбільш розповсюджених форм цієї роботи є інтерактивні програми, тренінги та інтерактивні театри.

Одним із прикладів такої діяльності є молодіжна данс-акція Гендерного інтерактивного театру «Зроби свій вибір на користь здоров'я», в рамках якої проводиться інтерактивна програма «Обирай здоров'я!». Мета програми полягає в актуалізації проблеми здорового способу життя, у формуванні в підлітків свідомого ставлення до власного здоров'я. Цю акцію, як правило, проводять під час дискотеки, заповнюючи танцювальною музикою перерви між епізодами програми.

У ході програми відкритий майданчик, де проходить акція, ділять на три сектори (крейдою чи кольоровим скотчем). Ведучий/ведуча акції проводить інтерактивне анкетування серед усіх її учасників. Учасникам та учасницям пропонується вибрати один із трьох варіантів відповіді на запитання анкети. Свій вибір вони демонструють переходом у відповідний сектор майданчика (перший, другий або третій).

Серед питань «живої анкети» наступні:

- 1) чи готові Ви позбутися деяких шкідливих звичок і зробити свій спосіб життя більш здоровим?
- 2) людина, яка веде здоровий спосіб життя — це ...;
- 3) якщо у Вас виникло бажання довідатися про здоровий спосіб життя, Ви ... та ін.

Ведучий/ведуча коментує результати тестування, пропонує публіці детальніше розглянути різноманітні аспекти здорового способу життя та пояснює правила подальших дій. У певному епізоді учасники та учасниці акції мають об'єднатися у групи, залежно від обраної ними «концепції здоров'я» і перейти у відповідні сектори. Ті з учасників/учасниць, що опиняться у секторі №1 (його можна виділити кольором), отримують певні значки. Це свідчить про те, що у запропонованій ситуації вони обрали сектор здорового способу життя.

У рамках кожного епізоду («Профілактика вживання алкоголю», «Профілактика вживання тютюну», «Пропаганда занять

фізкультурною і спортом») ведучий/ведуча повідомляє певну профілактичну інформацію, а також пропонує ігри, що відповідають тематиці епізоду. Наприкінці ведучий/ведуча акції підбиває її підсумки — визначає тих, хто набрав найбільшу кількість значків. Відбувається нагородження «найздоровіших» призами. Після закінчення ігрової програми продовжується дискотека. В ході таких акцій у процес включається потенціал цілісної особистості підлітка, відбувається спонукання до творчості.

Отже, у наш час діяльність громадських організацій, орієнтованих на виховну і просвітницьку роботу з підлітками, стимулює їх до самостійного й усвідомленого вибору життєвої позиції та до визначення шляхів позитивної соціалізації, а також сприяє тверезому способу життя підлітків.

- [1] Рівень поширення і тенденції вживання тютюну, алкогольних напоїв, наркотичних речовин серед учнівської молоді України / О.М. Балакірева (кер. авт. кол.); Т.В. Бондар, Ю.П. Галіч та ін. // Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка. — К.: ТОВ ВПК «Обнова», 2011. — 178 с.
- [2] Нечерда В.В. Формування толерантності як одного з показників духовності особистості в контексті виховання культури здоров'я у дітей і молоді // Реалізація концепції освіти з безпеки життєдіяльності: сучасні проблеми та ефективність інноваційних освітніх технологій: мат.-ли I міжгалуз. міжнар. наук.-практ. конф., 22–23 лютого 2008 р. — Тернопіль: Терно-Граф, 2008. — С. 62–63.
- [3] Офіційний сайт Всеукраїнського громадського руху «Твереза Україна» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tvereza.info/>

Роль общественных организаций в формировании трезвого образа жизни подростков уязвимых категорий

Валерия Борисовна НЕЧЕРДА

Институт проблем воспитания НАПН Украины, Украина

В центре внимания автора проблема повышенной уязвимости современного молодого поколения, обусловленная определёнными факторами, в частности различными формами зависимостей, в том числе употреблением алкоголя. Подчёркивается необходимость превентивной работы с подростками, особенно уязвимых категорий, и роль общественных организаций в этом процессе.

Ключевые слова: подростки; подростки уязвимых категорий; алкоголь; общественные организации

Role of non-governmental organizations in the sober lifestyle promoting among teenagers in vulnerable categories

Valeriia B. NECHERDA

Institute for Education Problems of the NAPS of Ukraine, Ukraine

The author focuses on the problem of increased vulnerability of the modern young generation, conditioned by certain factors, in particular, by various forms of dependence, including the use of alcohol. The need of preventive work with adolescents is outlined, especially vulnerable categories, and the role of non-governmental organizations in this process.

Key words: adolescents; adolescents of vulnerable categories; alcohol; non-governmental organizations